

УДК 78.071.1(477.41);821.161.2

**ВТІЛЕННЯ СПІВОЧОГО СЛОВА КОБЗАРЯ У ВОКАЛЬНІЙ МУЗИЦІ ТА ТЕКСТИ Т.ШЕВЧЕНКА
В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ (НА БОГУСЛАВЩИНІ)****Цуп Юрій Віталійович**, старший викладач школи мистецтв, м. Богуслав
yura.tsup@yandex.ua

Розглядаються музичні інтерпретації, створені на вірші Т.Г. Шевченка у вокальній творчості композиторів кінця XIX – початку XX ст. Звернуто увагу на твори з цього переліку, які виконуються художніми колективами Богуславщини. Наводяться біографічні факти присутності Кобзаря в м. Богуславі, що підтверджено документально. Згадуються постаті, які відіграли ключову роль у долі Т.Шевченка.

Ключові слова: XIX – XXI ст., співоче слово Кобзаря, вокальна шевченкіана.

Актуальність теми. Завжди доречно повернутися до витоків, згадати подвижницьку роль І.Франка, М.Лисенка у проводі ідей Т. Шевченка. Кожне свідоме покоління митців максимально має себе шукати і черпати насагу у вогненному слові провидця, тут головна нива і успіх для України. Саме І.Котляревський – Т.Шевченко і І.Франко склали потужний становий хребет нашої літератури, в той час як М.Лисенко – С.Людкевич – Б.Лятошинський і В.Сильвестров – музики.

Мета статті – проаналізувати поетичну спадщину Т.Шевченка, втілену у вокальній творчості українських композиторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще патріархи шевченкознавства Ф.Колесса та С.Людкевич, досліджуючи неповторну ритміку поезій Т.Шевченка, його так звану «коломиїко вість» вірша, зазначали його виняткову співність [5], внутрішній музичний ритм, і навіть елементи мелодики [6]. Вистачає роботи і сучасним шевченкознавцям у цій царині [9; 10] А до 200-річного ювілею поета у місцевій газеті «Вісті Богуславщини» співробітники краєзнавчого музею віднайшли маловідомі біографічні факти Кобзаря, підтверджені документально [1].

Не можемо обминути ці богуславські пороги Кобзаря. У серпні 1822 р. він був із батьком на ринку. Перебуваючи в торгових рядах, біля церкви святої Параскеви, він чув у виконанні сліпого кобзаря «Думу про Марусю Богуславку». Він був глибоко вражений і записав її. Пізніше, у 1861 році, під час укладання «Букваря Южнорусского» він подасть її до друку. Саме той богуславський варіант думи вважатимуть за основу і вивчатимуть у школах.

З кінця грудня 1827 по листопад 1828 рр. Тарас двічі на тиждень бував у Богуславі: підвозив однокінкою «до науки» у Богуславську бурсу, що діяла при Свято-Миколаївському монастирі сина о. Григорія, згадував редактор журналу «Киевская старина» Ф.Лебединцев (Ф. Лобода) у своїх спогадах «Мимолетное знакомство мое с Т.Шевченком и мои об этом воспоминания» [1].

А моє дитинство пройшло поруч із садибою особи, що відіграла ключову роль у долі Кобзаря – І. Сошенка, що започаткував процес визволення юного Тараса з кріпацької неволі. Це гора Лобунка у Богуславі (так зване Лобне місце), де зараз знаходиться музей-садиба художника та міська ЗОШ № 2, звідки відкривається неповторний краєвид на чарівну р. Рось, який так зворушливо описав у своїх спогадах О.Кошиць, який починав своє навчання у Богуславському духовному училищі.

Ще раз побував Шевченко у Богуславі 1845 р., коли їздив до рідних у Кирилівку. Про це йдеться у нього в повісті «Прогулка с удовольствием, но не без морали». Ще двічі того року він проїздив повз Богуслав. А його побратим І.Сошенко у травні 1861 р. супроводжував прах поета до Канева. А самого Івана Максимовича 1876 р., коли він тяжко занедужав дорогою з Корсуня до Богуслава, доглядала 2 місяці вже до самої смерті наймолодша дочка Варфоломія Шевченка [1].

Без перебільшення, ходимо тими ж стежками.

«Наше знайомство з поетом щойно почалося», – писав С.Маланюк кілька десятиліть тому [7]. Ці слова з повним правом можна повторити і сьогодні. Всі тогочасні події, постаті мають своє відображення у сьогоденні.

Богуславська капела ім. О.Кошиця виконала Шевченківську програму на площі міста у березні 2014 р. та у залі районного Будинку культури. А ще за два роки ми у складі капели брали участь у встановленні погруддя поета у його кімнаті у Петербурзькій Академії мистецтв, де мали сольний концерт; звучали твори Шевченка, нас тепло вітав ректор, українець за походженням.

Пригадуються тематичні шевченківські концерти у складі капели ім. О.Кошиця у заходах на Чернечій горі, у Каневі або фестивалі «Переяславська осінь Кобзаря». У цьому місті тяжко хворий Шевченко створив свій безсмертний «Заповіт».

А з нагоди чергового ювілею Конституції України Богуславська капела ім. О.Кошиця взяла участь у культурній програмі в Українському домі, в Москві і хоровому конкурсі ім. О.Кошиця, що проходив у Музичному інституті ім. Гнесіних, де і перемогли. На гала-концерті лауреатів мали сольний виступ у Великій залі Московської філармонії. Потім була повторна подорож до Українського дому. Директором там був наш земляк Шевченківський лауреат, письменник, історик-науковець В.Мельниченко. Ним створені декілька монографій про життя Шевченка і інших видатних українців у Москві [8].

Була досягнута домовленість про участь ансамблю «Доля» у культурній програмі з нагоди відзначення 200-х роковин поета в Українському Домі (Москва). Але в плани втрутилась війна.

Найглибшим і найбільш всеосяжним інтерпретатором творів одного автора в світовій музичній творчості вважають основоположника української класичної музики М.Лисенка. Його цикл «До Кобзаря Шевченка» включає 87 вокальних творів, різних за формою. При чому він не є поєднаний з жодною тематичною лінією, як у Р.Шумана, Ф.Шуберта чи Е.Гріга, а має широке коло тем: ідилічні картини української природи й тихі хвилини людського щастя, біль розлуки закоханих, трагічна доля жінки-кріпачки; глибокі філософські роздуми й драматичні переживання поета; образи історичного минулого, споконвічне прагнення народу до волі, заклик до боротьби. І все це в музичнім переосмисленні композитора-класика знаходить винятково витончену форму. Гама настроїв, почувань і переживань, виражених засобами музичної мови, надзвичайно широка: від народно-куплетної пісні «Утоптала стежечку» до лірико-драматичної пісні-перлини «Ой, одна я билинонька у полі» та баладної розповіді «У тієї Катерини дача на помості», драматичного монологу «Ой, чого ти почорніло», суворо напруженого хору «І. Гус», монументальної кантати «Радуйся, ниво непополитая». Власне, «Кобзар був настільною книгою М.Лисенка. Своїм титанічним доробком він утверджував необхідність роботи кожного композитора над творами Т.Шевченка, бо це мало надзвичайне значення для подальшого розвитку української культури. М. Лисенко написав на Шевченкові слова 56 солоспівів, 19 хорів, 9 вокальних ансамблів, 3 кантати. Його солоспіви можна поділити на 5 груп:

1. «Ой, маю я оченята», «Ой, стрічечка до стрічечки», «У перетику ходила», «Утоптала стежечку». Ці твори мають просту куплетну форму, притаманну народним пісням. У мелодиці поєднуються народно-танцювальні і романсові елементи; майже в усіх – простий нескладний фортепіанний супровід.

2. *Романси-пейзажі*: «Над Дніпровою сагою», «Реве та стогне Дніпр широкий», «По діброві вітер вие», «Княжна» тощо. Тут помітна найвища майстерність у творенні музичного живопису; автор вміло використовує колоритні засоби звукозображення.

3. *Лірико-драматичні* романси, чільне місце серед яких належить темі гіркої жіночої долі. «Ой, одна я одна», «Якби мені, мамо, намисто», «Ой, я свого чоловіка в дорогу послала», «Не тополю високою» та ін. Усі вони близькі до журливих народних пісень. Часто спостерігається динамічний розвиток та драматична кульмінація, використовується контраст настроїв.

4. *Романси-балади*: «У тієї Катерини», «Вітер в гаї не гуляє», «Понад полем іде», які композитор буде з кількох частин. У музиці чергує ліричні, мелодійно-плавні розділи з декламаційними, героїчно-мужніми.

5. *Солоспіві-монолози*, що посідають у музиці М.Лисенка особливе місце. За змістом – це психологічно заглиблені патріотичні твори, в яких звучать ноти протесту та заклику. За формою вони нагадують розгорнуті оперні арії. Сюди слід віднести «Минають дні, минають ночі», «Ой, чого ти почорніло», «Доля», а також думу «У неділю вранці-рано» з поеми «Невольник», монолог із поеми «Гайдамаки», «Гетьмани – гетьмани».

Тут фортепіанні партії більш розгорнуті і нагадують народно-інструментальне виконавство. Серед хорових творів на особливу увагу претендують «Заповіт», «І. Гус», хори до поеми «Гамалія», кантати.

«Заповітом» студент М. Лисенко 1868 р. розпочав свій славетний творчий шевченківський шлях. Вже тут помітні його творчі визначальні риси: тяжіння до монументальних патріотичних тем, героїчних мотивів, перейнятих із народно-пісенних образів. До поеми «Гамалія» М.Лисенко створив 4 хори: «Ой, нема ні вітру, ні хвили» (хор бранців), «У туркені по тім боці», «О милий Боже України», і «Наш отаман Гамалія».

По мистецьки використав у них найхарактерніші особливості різних жанрів народної творчості: думи, ліричної пісні, прославної історичної пісні, а також танцювальних мелодій та ритмів.

Важливе значення в творчості М.Лисенка мають кантати. Він знайшов оптимальну форму втілення монументальних творів. Перша з них «*Б'ють пороги*» (1878 р.) – одночастинна (поема), що має наскрізний розвиток. Являє собою чергування кількох контрастних епізодів

1. Оркестровий вступ та хорова експозиція символізує могутні хвилі;
2. Степовий пейзаж (тенор-соло) «...як чайка скиглить над могилами»
3. Повторення характеристики могутнього Дніпра.
4. Фінальний епізод на слова «наша дума, наша пісня не вмре, не загине».

Кантата «*Радуйся, ниво непополитая*» (1883 р.) – найбільша вокально- симфонічна композиція Лисенка («Ісаїя. Глава 35»). Відповідно до смислу, поезій складається з 5 частин. Для кожної з них поет знайшов єдино доречні народні інтонації.

1. «Радуйся, ниво непополитая» – (мішаний хор), – урочиста радісна колядка «І процвітеш, позеленієш» (квартет солістів) – лірична пісня-романс;

2. «І спочинуть невольничі утомлені руки» (сопрано, жіночий хор) символізує тяжку жіночу долю;
3. Тенор – соло. Історичні героїко-епічні інтонації «На землю правда прилетить»;
4. Урочиста емоційна торжествуюча fuga «Оживуть степи – озера».

Третя – на поезію «На вічну пам'ять Котляревському» (1895 р.) – одночастинна в елегантних барвах складає хвалу зачинателеві української поезії. Фінал звучить на слова «Будеш батьку панувати, поки живуть люде...».

Помітним явищем українського культурного життя кінця XIX ст. стала опера «Катерина» М.Аркаса (1891 р.). Уперше поставила її труппа МКропивницького в оркестровці диригента, чеха Воячека 1899 р. у Москві. За постановку цього твору (1991 р.) у Донецькій опері, яку здійснив наш земляк, Шевченківський лауреат, народний артист України В. Василенко нагороджений 1992 р. на фестивалі «Музичні прем'єри Донбасу» [4].

Важливий внесок у музичну Шевченкіану зробив учень М.Лисенка, К.Стеценко. У його творчій спадщині 2 поеми для чоловічого хору з баритоном соло і фортепіанним супроводом «Рано вранці – новобранці» (1904 р.) і «У неділеньку святую» (1918 р.). Вдалим виявився і твір на мелодію Гладкого «Заповіт». Є ще в нього чарівні лірико-драматичні солоспівні «Плавай, плавай, лебедонько» та «І золотої і дорогої», дует «Тополя» і кілька хороших творів. Найкращим досягненням вважається музика до поеми «Гайдамаки», інсценізована С.Черкасенком. Хор «Ой, нащо ви брата гайдамаки...» багато років прикрашав репертуар богуславської хорової капели ім. О.Кошиця, в якій я співав тривалий час. Вона була володарем Гран-Прі Всеукраїнського конкурсу ім. К.Стеценка. Пригадується виконання на заключному концерті на батьківщині автора у с.Веприк разом з академічною капелюю «Думка» та оркестром хору ім. Г.Віршовки під орудою незабутнього А.Авдієвського.

Його сучасник, Я.Степовий має у своєму доробку 16 творів на вірші Т.Шевченка. Декілька солоспівів «Із-за гаю сонце сходить», «За думою дума» «Три шляхи», «Утоптала стежечку», «Ой, стрічечка до стрічечки» лягли в основу шевченківського репертуару ансамблю народних інструментів «Доля», заснованого 2000 р. у школі мистецтв, яким я керував упродовж 15 р. Колектив брав участь мистецьких акціях з нагоди 190-річчя Т.Шевченка. Тоді були виконані перші твори у власному аранжуванні, зокрема «Ой, маю я оченята», «Нащо мені чорні брови» тощо. Ще тоді виникла ідея підготувати програму з творів Кобзаря. Ця пошукова робота неухильно велася, і репертуар зростав із року в рік. У ювілейний рік записали диск на твори поета, склали збірку аранжувань, провели численні тематичні сольні концерти на різних концертних майданчиках, отримали Обласну мистецьку премію. Згодом здійснили успішну творчу подорож до Петербурга та в Іспанію на Міжнародні пісенні конкурси. З Петербургу привезли також численні твори авторів діаспори, в т.ч. і на вірші Т.Шевченка. Зокрема, в нагоді стала збірка композитора В.Гриневиц, що веде активну мистецьку просвітницьку роботу на берегах Неви. Декілька творів поповнили наш Шевченківський репертуар і звучатимуть зокрема за два тижні у березневі дні на Богуславщині.

Тісно співпрацюємо зі своїм земляком співаком поетом – виконавцем В.Івашенком – невтомним ентузіастом діаспори Петербургу, що мав творчі зустрічі минулого року у нас на батьківщині також за підтримки нашого колективу. Виконуємо його твори і на вірші Кобзаря.

З любов'ю звертаються до теми образу жінки у творчості поета Б. Фільц та П.Майборода. Їх твори виконували у власному аранжуванні ансамблем «Доля». А з хоровою поемою «Тополя» Г.Майбороди, що прикрашала останнім часом репертуар капели О.Кошиця, пов'язані незабутні спогади. Це була давня мрія художнього керівника колективу, заслуженого діяча мистецтв України О.Юзефовича. Непросто втілював цей задум, але творчий ужинок виявився досить вагомий. Прем'єра відбулася у грудні 2012 у залі Києво-Могилянської Академії. Ми отримали високу оцінку громадськості, зокрема відомого композитора О.Яковчука. До речі, це був другий концерт того дня. Ми ще мали сольний виступ на гостині у капели ім. П.Чубинського Бориспільського району.

Згадуємо спілкування з незабутнім керівником колективу – Народним Артистом України О.Зюзькіним. Ми знали версію Академічного хору ім. Г.Майбороди та інтерпретацію хорового колективу ім. С.Павлюченка, і нам таки вдалося зробити свою досить цікаву, зважаючи на досить обмежений ресурс юнацького навчального колективу і, навіть перемогти з ним на Міжнародному хоровому конкурсі «Південна Пальміра» у 2013 р. (Одеса).

Висновки. Де б хто не був і які б можливості не мав, має проводити ідею національної відбудови, виконуючи заповіт незабутнього Кобзаря. Справжнє щастя для нації – мати такого поета як Т.Шевченко, а для нас вчителів – бути посередниками між ним та юним поколінням громадян України [2].

Список використаної літератури

1. *Волошенко Т.* Не було б Сошенка – не було б у нас і великого Кобзаря / Т. Волошенко // Вісті Богуславщини. – № 17. – 2014.
2. *Клочек Г. Д.* Поезія Тараса Шевченка : сучасна інтерпретація / Г. Д. Клочек. – Київ : Освіта, 1998. – 237 с.
3. *Колесса Ф.* Віршова форма поезій Т. Шевченка / Ф. Колесса. – Львів-Київ, 1939.
4. *Кузик В.* Василенко Василь Якович. Українська музична енциклопедія / Кузик В., т.1. Київ, 2006. – 308 с.
5. *Колесса Ф.* Студії над поетичною творчістю Т.Шевченка / Ф. Колесса. – Львів-Київ, 1939.
6. *Людкевич С.* Про основу і значення співності в поезії Шевченка / С. Людкевич. – Київ, 1976.
7. *Маланюк Є.* Книга спостережень / Є. Маланюк. – Торонто, 1966. – Т. 2. – 408 с.
8. *Мельниченко В.* Слово о культурном центре / В. Мельниченко. – М. :Олма-пресс, 2005.
9. *Ткаченко В.* Музичні принципи організації української силабіки / В. Ткаченко. – Київ, 2000.

References:

1. *Voloshenko T.* Ne bulo b Soshenka – ne bulo b u nas I velikogo Kobzarja newsp / Voloshenko T. // Visti Boguslavschini. – № 17. – 2014.
2. *Klochek G. D.* Poezija Tarasa Schevchenka: suchasna interpretanzija / Klochek G. D. – Kyiv, 1998. – 237 s.
3. *Kolessa F.* Virshova forma poezij T.Shevchenka / Kolessa F. – Lviv-Kyiv, 1939.
4. *Kuzik V.* Vasil Yakovich Vasilenko//Kuzik V. Ukrainaska muzichna enziklopedia, t.1 -2006 – p.308
5. *Kolessa F.* Studiji nad poetichnoju tvorchistju T.Shevchenka / Kolessa F. –:L-K, 1939.
6. *Ljudkevich S.* Pro osnovu I znachennja spivnosti v poezii Shevchenka / Ljudkevich S. – K, 1976.
7. *Malanyuk E.* Kniga sposterezhen / Malanyuk E. – Toronto, 1966. – T.2.
8. *Melnichenko V.* Slovo pro kulturnij tzentr/ Melnichenko V. Olma-press.-M, 2005
9. *Tkachenko V.* Muzichni printzipi organizatziji ukrajinskoji silabiki // Tkachenko V. – K., 2000.

**ВОПЛОЩЕНИЕ ПЕСЕННОГО СЛОВА КОБЗАРЯ В ВОКАЛЬНОЙ МУЗЫКЕ
НА ТЕКСТЫ Т.ШЕВЧЕНКА В КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ (НА БОГУСЛАВЩИНЕ)**

Цуп Юрий Витальевич, старший преподаватель школы искусств, г. Богуслав

Рассматриваются музыкальные интерпретации на стихи Т.Шевченко в вокальном творчестве композиторов конца XIX – начала XX в. художественными коллективами г. Богуслава. Приводятся биографические факты присутствия Кобзаря в Богуславе, подтвержденные документально и исторические персоналии, которые сыграли ключевую роль в судьбе гения.

Ключевые слова: XIX-XXI в., певческое слово Кобзаря, вокальная шевченкіана.

**EMBODIMENT OF SINGING WORD OF KOBZA-PLAYER IS IN VOCAL MUSIC
ON TEXTS OF SHEVCHENKO'S IN KYIV REGION**

Tzup Yuri, chief teacher of Boguslav Art School

Musical interpretation is examined on the verse of Shevchenko's in vocal work of composers of end of XIX-pochatku of XX of century Displace attention on works from this list, which are executed by the artistic collectives of Boguslav. The biographic facts of presence of Kobza-player are given in Boguslav, that it is confirmed documentarily. Figures which played a key role in the fate of Shevchenko are remembered.

Key words: XIX-XXI of century, singing word of Kobza-player, vocal shevchenkiana.

UDC 78.071.1(477.41);821.161.2

**EMBODIMENT OF SINGING WORD OF KOBZA-PLAYER IS IN VOCAL MUSIC
ON TEXTS OF SHEVCHENKO'S IN KYIV REGION**

Tzup Yuri, chief teacher of Boguslav Art School

The aim of our development is the study of the distribution of the vocal-choral works written by composers of different periods to the words of Taras Shevchenko on Kiev area, in particular Boguslav. Relevant this topic has become in the context of the celebration of the 200th birthday of the great poet.

The research methodology was the use of my practical experience in two leading creative teams Boguslavskiy: the Capella. In Kosice, which is one of the leading popularizers of works on poems by Shevchenko in Ukraine repeatedly performed themed recitals, where I was concertmaster for 25 years. And the ensemble of folk instruments «Dolja», boguslawka school of arts, the head of which I was from 2000 to 2015, which has created a Shevchenko program of his own arrangements, recorded audio CDs and made a cycle of solo recitals and was marked by the jubilee medal on the occasion of the 200th anniversary of Taras Shevchenko. It was also analyzed the vocal and choral heritage of M.Lysenko the founder of the establishment of Shevchenko's repertoire, has become a cornerstone for many followers.

Results. Geographically, we share a border with the homeland of Shevchenko, so I used materials from the local history Museum on the facts of presence of the poet in Boguslav, his relationship with Sashenka. Used studies by F.Kolessa and S.Lyudkevych and modern scholars about the features of the rhythmic of the poems that create a special aura feeling spocast words.

Novelty can be considered the facts of geographical expansion of concert venues where the music on the verses of the bard performed by Bohuslav art collectives, the expansion of this repertoire through works written by composers of the Diaspora.

Key words: XIX-XXI centuries, the melodiousness of the Shevchenko's words, the vocal shevchenkiana.

Надійшла до редакції 1.11.2016 р.

УДК 725.94(477.81)

**ПАМ'ЯТНИК Т. ШЕВЧЕНКУ ЯК ОДИН З ЕЛЕМЕНТІВ
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ М. РІВНЕ**

Сташук Олександр Андрійович, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

Наведено огляд основних етапів спорудження пам'ятника Т.Шевченку в м. Рівне. Проаналізовано архітектурно-мистецькі чинники даної споруди як монументального пам'ятника, що став об'єднуючим елементом у забудові центральної частини міста; висвітлено роль архітектурної пам'ятки як одного з важливих елементів культурно-мистецької спадщини м. Рівне, вказано на соціальні протистояння, які стояли на перешкоді.

Ключові слова: пам'ятник Т.Шевченкові, монументальний ансамбль, архітектурна пам'ятка, скульптура, культурно-мистецька спадщина.